

סיכום

שבירת כלי חרס, לדעה שהיא נוהגת אף בקדשים קלים) נעשית בכל ירושלים, וכן מבואר בתוספתא ומשמע ברש"י. יש אומרים שמריקתם ושטיפתם בעזרה דווקא (תפארת ישראל וחזון איש). ויש אומרים לאידך גיסא, שאפילו קדשי קדשים פרט לחטאת ניתן למרק מחוץ לעזרה (עזרת כהנים, ואפשר שזוהי שיטת הרמב"ם).

נחלקו תנאים האם קדשים קלים טעונים מריקה ושטיפה. הרמב"ם פסק שהם טעונים, כסתם משנתנו, למרות שמסתמי משניות אחרות ניתן להסיק אחרת. לגבי מקום המריקה בקדשים קלים מצאנו באחרונים שלוש דעות: דעת רוב האחרונים שמריקתם ושטיפתם (וכן

מערכה רנג. מריקה ושטיפה - כיצד? (צו,ב-צו,א)

בה חולין?¹ על כך מביאה הגמ' כמה תשובות²: בהגעלה רגילה, אם בישל רק בחלק מהכלי – רק אותו חלק טעון הגעלה, ואילו בקדשים מצוה למרק ולשטוף את כל הכלי (אביי)³. הגעלה יכולה להעשות גם בין, ואילו בקדשים דווקא במים, כלשון התורה "ומורק ושוטף במים" (רבא). בקדשים קיימת שטיפה נוספת בצונן, כדלהלן, שאינה נחוצה בהגעלה רגילה (רבה בר עולא)⁴. הצד השווה בתשובות אלה, שבהגעלת כלים רגילה המטרה היא הוצאת האיסור הבלוע בכלי, בכל דרך שהיא, ואילו בקדשים קיימת מצוה מיוחדת של מריקה ושטיפה כ"גזירת הכתוב" ו"מצות מלך" (רש"י ד"ה אלא מקום בישול וד"ה הא ועבודה זרה עו,א ד"ה אלא אמר רבא)⁵.

מריקה - בחמין או בצונן?

שינוי במשנה (צו,ב): "מריקה ושטיפה – בצונן"⁶. ובברייתא בגמרא (צו,א) שנינו: "תנו רבנן: מריקה ושטיפה בצונן, דברי רבי⁷. וחכמים אומרים: מריקה בחמין ושטיפה בצונן". הגמרא (צו,א) מבארת שטעמם של חכמים המצריכים מריקה בחמין הוא, שהם למדים דין זה מדין כלי גויים שבלעו בליעה אסורה, שיש להוציא מהם את הבליעה

נאמר בתורה (ויקרא ו,כא) בפרשת החטאת: "ואם בכלי נחושת בושלה – ומורק ושוטף במים", כלומר, התורה מצוה להסיר את מה שנתבשל בכלי באמצעות מים. יש כמה שאלות הנוגעות לאופן קיום מצוה זו: מהי 'מריקה' ומהי 'שטיפה' ומה ההבדל ביניהן? מה מטרת הפעולה? האם ניקוי חיצוני בלבד של הכלי או הגעלתו לצורך הוצאת מה שנבלע בו? האם פעולות אלה נעשות במים חמים או במים צוננים? מה היחס בין פעולה זו לבין הכשרת כלים מאיסורים שהתבשלו בהם? בעניין זה יש להקדים, שמכיוון שהקדשים שנשארו לאחר זמן אכילתם נעשים "נותר" האסור באכילה – יש צורך, לכאורה, להכשיר את כלי הבישול בקדשים גם אלמלא ציותה התורה במיוחד על מריקה ושטיפה, כדי לאפשר את השימוש בכלים אלו לאחר זמן האכילה.

ההבדל בין מריקה ושטיפה לבין הגעלה

הגמ' (צו,ב) מביאה דרשה הפותרת את התרומה ממריקה ושטיפה, ועל רקע זה דנה בשאלה: מהו המיוחד בקדשים, שבהם הצריכה התורה מריקה ושטיפה? הרי גם בתרומה חובה להכשיר את הקדרה שבישלה בה תרומה לפני שיבשל

מוסד הרב קוק עמ' ססט).

4. הדבר תלוי במחלוקת התנאים להלן: לדעה שהמריקה והשטיפה בצונן – בקדשים הצריכה התורה שתי שטיפות מיוחדות בצונן, ואילו לדעה שהמריקה בחמין – בקדשים יש שטיפה אחת מיוחדת. תוס' (ד"ה לא צריכא) לומדים מכאן שבדרך כלל אין צורך לשטוף בצונן אחרי הגעלה, אולם בתוס' בע"ז (עו,א ד"ה מאן) הביאו פירוש ש"שטיפה יתירתא" היינו שבקדשים יש שתי שטיפות, אפילו לדעת חכמים הסוברים שהמריקה בחמין, ואילו בתרומה ובכל האיסורים יש שטיפה אחת בלבד, וכן פירש הרא"ש בתשובה (כלל יד,א), וכן משמע בראב"ד (הל' תרומות טו,יט ופירושו לספרא צו פרק ז,ז, ועיין זבח תודה כאן).

5. להגדרת "גזירת הכתוב" בשבירת כלי חרס, האם היא מילתא בלא טעמא או הקפדה יתירה על הבלוע בכלי, עיין במערכה רנא.

6. זוהי הגרסה בכתבי היד והדפוסים הישנים, ובחלק מדפוסי המשניות שינוי "מריקה בחמין", כפי שמצוין בשינויי נוסחאות במהדו' עם ע"א פירושים. כגרסה "בצונן" משתמע מהסיפא: "השפוד והאסכלא מגעילן בחמין", וכן מוכח מדברי אביי בעבודה זרה עו,א שדן על משנתנו ואומר: "מי דמי, מריקה ושטיפה בצונן, הגעלה בחמין!" (קרו אורה; אך עיין עזרת כהנים לספרא צו פרק ז,ב). מדברי רבה שם משתמע שמריקה בחמין, כדברי תוס' כאן ד"ה השפוד והריקו' על הרמב"ם להלן, אבל משמע מתוס' שרבה לא גרס כך אלא פירש כך, ואולי פירש ש"בצונן" מוסב רק על שטיפה (ועיין במיוחס לר"ש על הספרא צו פרק ז,ב), ועיין רש"ש.

7. זוהי הגרסה שלפנינו ובכמה ראשונים, אבל הרי"ד בפסקיו גורס כאן: דברי רבי מאיר.

1. לכאורה יכלה הגמ' ליישב, שקיים הבדל עקרוני בין קדשים לתרומה, שבתרומה אין חובה להכשיר את הסיר, אלא רק אם רוצה לבשל בו חולין, ואילו בקדשים הרי זו חובה גם אם אינו רוצה להשתמש בו (ראה לעיל מערכה רמג, שזוהי הדעה המקובלת, ועיין מראה כהן, שהקשה כיצוא בזה). נראה שהגמ' לא מסתפקת בהסבר זה, מכיוון שדרך העולם להכשיר כלי נחושת ולהשתמש בהם שוב, ולפיכך מסתבר שהמיעוט הוא על אופן הכשרם.

2. בכמה ראשונים מבואר שהאמוראים אינם חולקים זה על זה (יראים סי' נב: "וכל האמוראים בזבחים לא פליגי, אלא מר מפרש 'לאותה' הכי ומר מפרש 'לאותה' הכי והכל אמת והלכה"; ראב"ה מסכת פסחים סי' תסד; סמ"ג לאוין עז-עח; רדב"ז הל' תרומות טו,יט, בדעת הרמב"ם שם, שהזכיר את כל החילוקים בסוגיה בין קדשים לתרומה). הרמב"ן (חולין קח,ב) נוקט שהיתר ההגעלה בין בשאר איסורים שנוי במחלוקת, ורבא חולק עליו (לפי הגרסה שלפנינו רבא הוא המתיר זאת, אולם כגרסת הרמב"ן מופיע גם בילקוט שמעוני צו רמז תצ ובדק"ס מצוין שכך הוא בכתבי היד, ושכן היה סדר הדיבורים ברש"י בדפוסים הישנים), והבאה מחלוקת זו ברמ"א או"ח סי' תנב ס"ה. הרי"ד בפסקיו מביא רק את תירוץ רבה בר עולא, ואפשר שלדעתו התירוצים חלוקים והלכה כתירוץ בתרא. ועיין בפמ"ג יו"ד סי' צג משב"ז סק"א, שכתב שהסמ"ק הסתפק האם התירוצים חלוקים, לעניין הדין שבישל במקצת כלי – הבישול מפעפע בכולו (וראה בהערה הבאה).

3. נחלקו ראשונים בדין זה לגבי שאר איסורים: יש שלמדו מכאן שבכל האיסורים די בהגעלת מקום הבישול, כמו בתרומה (ר"ן פסחים לב, ויראים סי' נב), ויש סוברים שזוהי קולא מיוחדת בתרומה ובשר בחלב, שבהם 'היתרא בלע', ואילו בשאר האיסורים צריך להגעיל את כל הכלי (רשב"א משמרת הבית בית ד שער ד, מהדו'

הכסף משנה בפשטות: "פסק כחכמים וכתם מתניתין". אבל לפי הגרסה שלנו, שסתם משנה כרבי, יש לפסוק כמותו, על פי הכלל (יבמות מב,ב) שמחלוקת בברייתא וסתם במשנה – הלכה כסתם משנה (תוספות יו"ט; ערוך השלחן ע"ט,יג)¹¹. אך יש אומרים שגם לגרסתנו יש לפסוק כחכמים, משום שאין לומר "הלכה כסתם משנה" כשהיא כדעת יחיד¹², או כשרבי הוא ששנאה סתם על פי עצמו ואין זו הסכמת חכמי הדור¹³.

"מריקה בחמין" – מהי?

שיטת רש"י (צה,ב ד"ה ר"ש אומר, צו,ב ד"ה אלא למ"ד) ותוס' (ד"ה לא צריכא) ורוב הראשונים¹⁴ היא, שהמריקה בחמין היא הגעלה במים רותחים, וכפי שביארנו לעיל, ומטרתה להוציא את מה שנבלע בדפנות הכלי כשנתבשל בו בשר הקדשים, שכן בליעה זו נעשית נותר ונאסרת, ואם לא יוציאוה – תאסור את מה שיתבשל בכלי לאחר מכן. כך עולה מפשטות הגמ' (צו,א) הנ"ל: "מידי דהוה אגיעולי גוים", שכשם שבגיעולי גויים נדרשת הגעלה – כך גם בקדשים (לחכמים – זוהי המריקה, ולרבי – כתוספת למריקה). כמו כן נראה מהדיון בגמ' (צו,ב) על ההבדל בין קדשים לתרומה, שבתרומה די ב"חמין" ואילו בקדשים יש גם שטיפה בצונן, ומשמע שנדרשת בקדשים הגעלה כמו בכל האיסורים.

אבל הרמב"ם בפירושו המשנה (כאן) מבאר באופן שונה וייחודי את ההבדל בין המריקה והשטיפה: "והרחיצה המדוקדקת שהיא מסירה כל הנדבק בכלי (כלומר, שפשוף יסודי) נקראת 'מריקה', ותוספת הניקוי נקרא 'שטיפה', והוא שישפוך את המים בשפוכה, בלי שישפוף את הכלי בידו ובלי שכשוך (כלומר, שטיפה קלה)". לפי הרמב"ם המריקה אינה הגעלה המסירה את מה שבלוע בדפנות הכלי, אלא שפשוף יסודי של הכלי באמצעות מים, במטרה להסיר ממנו את הלכלוך הנמצא עליו. וכך פשטות לשון "מריקה", כמו "מרקו הרמחים" (ירמיהו מו,ד). נראה שלשיטתו "מריקה בחמין" איננה במים רותחים, שכן היא נעשית עם היד, וזו תכווה ממגע במים רותחים, אלא מדובר במים חמים קצת, כדי להוריד יותר טוב את הלכלוך שעל הכלי (עיין מאירי

האסורה באותו אופן שבו הכלים בלעו את האיסור, שנאמר (במדבר לא,כג): "כל דבר אשר יבוא באש – תעבירו באש וטהר, אך במי נידה יתחטא, וכל אשר לא יעבור באש – תעבירו במים". ולפיכך אף כאן, שמדובר על כלים שנתבשל בהם מבשר הקרבנות – יש למרקם במים חמים. הגמ' מבארת שגם רבי מודה שהדבר דרוש, אלא שלדעתו הפסוק המיוחד בחטאת לא דיבר על כך: תחילה יש להוציא את הבליעה מן הכלים על ידי הגעלה, כדין הנוהג בכל איסורי תורה, ולאחר מכן יש לעשות את המצוה המיוחדת של מריקה ושטיפה במים צוננים⁸.

מריקה - שיטת רש"י ורוב הראשונים. בציור נראה כהן המגעיל כלי נחושת במקדש. המריקה, לדעת חכמים החולקים על רבי, היא הגעלה ברותחים, כדי הנדרש בכל איסורים שבתורה שנבלעו בכלים.

הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות ח"ב) פוסק להלכה כדעת חכמים: "מריקה בחמין ושטיפה בצונן", וכן פוסקים עוד כמה ראשונים⁹. המהר"י קורקוס והתוספות יו"ט מדייקים מדברי הרמב"ם בפירושו המשנה שהוא גרס כך גם במשנה: "מריקה בחמין ושטיפה בצונן"¹⁰, ולא כפי שמופיע במשנה לפנינו, והם מבארים שמשום כך פסק כדעה זו, וכן כתב

ואחר כך שוטפין בצונן", ומשמע כרבי; אלא שיש לדחות, שכתב כך משום שלעיל מינה בספרא (הל' ב) כתוב "מריקה ושטיפה בצונן" כלשון המשנה.

12. הדעה המקובלת היא ש"הלכה כסתם משנה" אפילו כשנשנתה כדעת יחיד, כמבואר בחולין לא,ב שהקשו מכח הכלל "הלכה כסתם משנה" אע"פ שבברייתא מבואר שהיא דעת יחיד, ועיין רש"י ביומא לו,ב. אך יש שנקטו אחרת, עיין ר"י קורקוס הל' מעשה הקרבנות יג,ט וכסף משנה שם, ועיין זבח תורה כאן. לעניין זה עיין גם במבוא לתשובות רב נטרונאי גאון, מהדו' מכון אופק, ח"א עמ' 85 והערה 123.

13. ר"י קורקוס הל' מעה"ק שם (בהסתייגות), ועיין תוס' יו"ט, שהציע אפשרות זו, ודחאה, "דמנלן לומר כך".

14. הרי"ד (בפסקיו כאן), הפירושו המיוחס לר"ש משאנץ על הספרא (צו, פרק ז,ז), ראב"ד (שם פסקה ז), המאירי (פסחים ב,ב), רמב"ן (חולין קח,ב), סמ"ג (לא תעשה עח), אור זרוע (סוף מסכת עבודה זרה), ועוד. בספר המנהיג (הל' פסח, עמ' תכו) אף הסביר על פי זה מדוע פרשת צו נקראת לפני פסח, כדי שילמדו ישראל ממנה הלכות הגעלת כלים.

8. לשיטה זו צריך עיון האם ההגעלה צריכה להיות בעזרה דווקא: מצד אחד – אין זה חלק מהמצוה שעליה נאמר שתהיה בעזרה, ומצד שני – אולי אסור להפליט מבשר הקרבנות מחוץ למקדש.

9. ספר התרומה הלכות אסור והיתר סי' נה; ראב"ה סי' תתקעז; שבלי הלקט סי' רז. ראשונים אלו דנים בסוגיה אגב הלכות הגעלה באיסור והיתר (עיין תוס' ד"ה לא צריכא ובתוס' בעבודה זרה ע"א ד"ה מאן), ובמהלך דיונם נקטו בפשטות ש"קיימא לן כחכמים".

10. לשון הרמב"ם בפירושו: "ואמרו מריקה בחמין ושטיפה בצונן", ונראה שבא לקבוע את הגרסה המדויקת במשנה. במשנה שבדפוס המשונית גם כן מופיע "מריקה בחמין", אך ראה בדק"ס (אות ו), שבדפוס הראשון של המשנה היתה הגרסה "מריקה ושטיפה בצונן", וכן היא הגרסה בתורת כהנים פרשת צו (פרק ז,ב).

11. הרי"י קורקוס הל' תרומות טו,יט, בסופו, מעלה אפשרות שלדעת הראב"ד הלכה כמאן דאמר מריקה ושטיפה בצונן, ולכן בתרומה ושאר איסורים צריך שטיפה אחרי ההגעלה (ראה לעיל הערה 4). אכן, מצינו לראב"ד בפירושו לתורת כהנים (פרשת צו, פרק ז,ז) שכתב: "דבדקשים מגעילים וממרקים, פירושו: משפשוף בצונן,

התורה, ולא גזרו בו חכמים במקדש, מכיוון שבשעת בישולו ובליעתו בכלי היה מותר, ואין שם נותר חל על הבלוע בכלי¹⁷. גם לגבי תרומה מצינו ברמב"ם (הל' תרומות טו,יט) קולא, שדי לה בשטיפה ללא הגעלה, ומשמע מלשונו ששטיפה זו יכולה להיות אפילו בצונן¹⁸.

ראיה לשיטת הרמב"ם הביאו מהתוספתא (פ"י ה"ו): "ר"ש אומר: קדשים קלים אין טעונין מריקה ושטיפה, אבל טעונין הדחה משום נותן טעם", וכך נאמר שם גם לגבי קדשים פסולים, ומשמע מלשון זו שמדובר בשטיפה בלבד (חסדי דוד שם וקן אורה צה,ב; אך בספר התרומה הל' איסור והיתר סי' סד פירש ש"הדחה" זו היא הגעלה ברותחין).

"כמריקת הכוס"

המשנה מגדירה את המריקה והשטיפה: "מריקה – כמריקת הכוס, ושטיפה – כשטיפת הכוס". מהי הכוס המדוברת, ומה פשר הדימוי לניקויה? רש"י (ד"ה מריקה כמריקת הכוס) מפרש שהכוונה ל"כוס של ברכה", כדוגמת כוס היין הנלווית לברכת המזון, ובה נאמר (ברכות נא,א) שהיא טעונה "הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ", וזהו המובן כאן: מריקה מבפנים ושטיפה מבחוץ¹⁹. נראה שלשיטה זו, המשפט "מריקה כמריקת הכוס, ושטיפה כשטיפת הכוס" נאמר לדעת רבי, הסובר שהמריקה והשטיפה נעשות בצונן, וההבדל ביניהן הוא רק שזו בפנים וזו בחוץ; אבל לשיטה שמריקה היא בחמין אין צורך בהסבר זה להבדל בין מריקה לשטיפה²⁰. וכך משמע בגמ' (צו,א), המסבירה שחכמים למדו משינוי הלשון "ומורק ושוטף" שזו בחמין וזו בצונן, ואילו רבי הסביר שזו כמריקת הכוס וזו כשטיפתו²¹.

פירוש אחר בראב"ד (עבודה זרה עה,ב, מובא בר"ן על הרי"ף שם), ש"כמריקת הכוס" פירושו – **כוס שהשתמשו בה לשתיית יין אסור**, עליה נאמר בברייתא (בעבודה זרה שם) שהיא טעונה הדחה, והכוונה שיש להדיח היטב ולשפוף את הכוס בידו ובמים ולאחר מכן לשוטפה שוב במים. נראה שגם לפירושו הדברים אמורים רק לשיטה שהמריקה והשטיפה בצונן, ולכן המשנה מדמה זאת להכשרת כוס,

פסחים ל,ב¹⁵. הרמב"ם אף אינו מצריך שהניקוי של הכלי מהלכלוך שעליו יהיה מוחלט: אדרבה, הוא מפרש שמה שנאמר במשנה: "מריקה כמריקת הכוס, ושטיפה כשטיפת הכוס" פירושו, שהממרק ושוטף "אינו חייב לדקדק בכך עד שישיר כל סימן".

הרדב"ז (הל' מעשה הקרבנות ח,יב) מדייק כשיטה זו גם מלשון הרמב"ם בהלכותיו, שהזכיר הגעלה רק לגבי שפוד ואסכלא (הל' יד). הרדב"ז אף מדקדק כשיטתו מלשון משנתנו: "השפוד והאסכלא מגעילין בחמין", ומשמע ששאר הכלים אינם טעונים הגעלה, ואילו לשיטת שאר הראשונים צריך להידחק ולפרש שכוונת המשנה שאפילו לשפוד ואסכלא די בהגעלה ואינם צריכים ליבון.

לפיכך מסביר הרדב"ז, שהגמ' האומרת "מידי דהוה אגיעולי גוים" אין כוונתה להשוות לגמרי מריקת קדשים להגעלת כלי איסור, אלא שכשם שבהגעלה דרושים מים רותחים – כך גם במריקה דרושים מים חמים¹⁶.

מריקה - שיטת הרמב"ם. לדעתו המריקה היא שפוף הכלי בידו במים חמים, שאינם רותחים. לפי דבריו התורה הקלה בהכשרת הכלים שבהם נתבשלו הקדשים יותר מאשר בשאר איסורים שבתורה.

הטעם לקולא זו בקדשים, משום שמדאורייתא אינם צריכים הגעלה כלל: אם יבשל באותו כלי בו ביום – הרי טרם נעשה נותר, ואין בכך כל איסור; ואם יבשל בו למחרת, כשיעשה נותר – הרי כבר נפגם טעמו והוא מותר מן

דומה להצעתו. טעם הקולא בתרומה, בניגוד לשאר איסורים בהם צריך הגעלה, משום שתרומה תלויה בדעת הכהן, וכשאינו מחשיב את התרומה – בטלה (רדב"ז הל' תרומות שם וקן אורה נזיר לז,ב, עיין שם שדן באריכות בסברה זו, והעלה אפשרות שזהו טעמו של הרמב"ם אף לגבי קדשים, וכדין עצמות קדשים המושלכות, עיין תוס' לעיל פ,א ד"ה ופליגא, וכן כתב במרומי שדה צה,ב).

19. כך גם מפרשים הרי"ד (כאן) והפירוש המיוחס לר"ש משאנן על התורת הכנים (פרשת צו פרק ז,ב).

20. כך כתבו הרא"ה בבדק הבית (בית רביעי שער רביעי, עמ' שכז במהד' מוסד הרב קוק) והמאירי בפסחים ל,ב והתוס' יו"ט. המאירי שם אף כותב, שאם המריקה צריכה להיות בחמין, דהיינו בהגעלה ברותחין (לשיטתו הנ"ל כרוב הראשונים) – אינה יכולה להיות כמריקת הכוס, הנעשית ביד. עוד נתבאר במאירי שם, שלדעה שזו בחמין וזו בצונן שתי הפעולות נעשות בכל הכלי, מבפנים ומבחוץ.

21. יותר ברור הדבר לפי גרסת הערוך (ערך מרק), שבברייתא בה נחלקו רבי וחכמים נאמר המשפט "מריקה כמריקת הכוס" בין "דברי רבי" לבין "וחכמים אומרים", הרי שזהו המשך ופירוש לדברי רבי.

15. אולם בעין יצחק (ח"א י"ד סי' יג אות ג) נקט בדעת הרמב"ם שאף הוא מצריך הגעלה, אלא שהיא יכולה להיות בכלי ראשון שאינו על גבי האש.

16. יש להוסיף, שרש"י והרמב"ם חלוקים בפירוש המילה 'הגעלה': לרש"י (פסחים מד,ב ד"ה גיעולי ועבודה זרה עו,א ד"ה א"ל) פירושה **הפלטת האיסור**, וממילא יש לעשותה ברותחין דווקא, ואילו לרמב"ם בפירושו למשנתנו פירושה **הסרת הדברים שנפש האדם גועלת בהם**, ואם כן אין משמעה דווקא ברותחין.

17. רדב"ז שם. יסוד סברה זו מופיע בגמרא בעבודה זרה עו,א, שם הגמרא מקשה על סתירה בין המשנה שם (עה,ב), ששפוד ואסכלא טעונים ליבון באש, לבין המשנה כאן, שהשפוד והאסכלא מגעילין בחמין, והיא משיבה שבגיעולי גוים (עליהם מדובר שם) השיפוד והאסכלא בלעו איסור, ולפיכך הם טעונים ליבון באש, אבל בקדשים הם בלעו היתר, ולפיכך די להם בהגעלה.

18. הראב"ד השיגו שם, לשיטתו בפירושו על הספרא הנ"ל. הרמב"ם בתשובתו לחכמי לונל (שו"ת הרמב"ם סי' שמד, מובאת בנושאי כליו שם) מביא לכך מקור ממשניות בסוף מסכת תרומות. לעניין הסוגיה כאן, האומרת שבתרומה "הא אפילו בחמין", מציע במרומי שדה שהיתה לרמב"ם גרסה אחרת, ובדק"ס מופיעה גרסה

בחמין ושטיפה בצונן, מביא גם את המימרא ש"מריקה כמריקת הכוס ושטיפה כשטיפת הכוס" (הלכות מעשה הקרבנות ח,יב)²⁴.

סיכום

בתורה יש מצוה מיוחדת למרק ולשטוף את כלי הנחושת שבהם בושלו הקדשים, כ"גזירת הכתוב" שאינה תלויה בהכרח בגדרי הכשרת כלים בשאר איסורים שבתורה. לדעת רבי המריקה והשטיפה שתיהן בצונן, בנוסף לניקוי בחמין ככל איסורים שבתורה, ולדעת חכמים המריקה בחמין, כשאר איסורים שבתורה, והשטיפה בצונן. הרמב"ם ועוד ראשונים פסקו כחכמים, ויש מהאחרונים שכתבו שלפי גרסתנו במשנה הלכה כרבי (תוס' יו"ט).

שיטת רוב הראשונים ש"מריקה בחמין" פירושה הגעלה גמורה ברותחין להפלטת מה שנבלע בכלי, כשאר איסורים שבתורה. לדעת הרמב"ם הכוונה לשפשוף הכלי במים חמים והסרת הלכלוך החיצוני שדבק בו. פשט הסוגיות נוטה לדעת רוב הראשונים, בעוד פשט המשניות נוטה לדעת הרמב"ם (רדב"ז).

במשנה הזוכר שהמריקה והשטיפה הן "כמריקת הכוס ושטיפתו", וכמה פירושים נאמרו בדבר: הדחה מבפנים ומבחוץ (רש"י); שפשוף ביד ושטיפה נוספת כדין כוס ששתו בה יין אסור (ראב"ד); ושטיפה כדרך בני אדם בכוסותיהם, שאינם מקפידים שלא ישאר כל סימן (רמב"ם). על פי הפירושים הראשונים נראה שהדברים אמורים לדעת רבי בלבד, שהמריקה בצונן, ואילו לדעת הרמב"ם הדברים אמורים גם לדעת חכמים וכן פסק להלכה.

שהיא מהדברים שתשמישם והכשרם בצונן (עיין בברייתא שם).

שטיפת הכוס - שיטת רש"י. הכוונה לשטיפת "כוס של ברכה" והדחתה מבחוץ. נראה שלפי דעתו הדברים אמורים לדעת רבי בלבד, שלפיו אין הבדל בין מריקה לשטיפה מבחינת חום המים, ולכן הוא נזקק להסבר אחר להבחנה בין שני המושגים.

הרמב"ם (פירוש המשנה כאן) מפרש את הדימוי לכוס באופן שלישי, שההשוואה באה ללמד על מידת הנקיין, שהממרק ושטוף "אינו חייב לדקדק בכך עד שיסיר כל סימן", אלא כמקובל בשטיפת כוסות, כמובא לעיל²². לפירושו דברים אלו לא באו להבחין בין המריקה לבין השטיפה, ונמצא שהם נאמרו גם על פי הדעה שמריקה בחמין ושטיפה בצונן²³. אכן, הרמב"ם, הפוסק ש"מריקה

מערכה רנד. זמן המריקה והשטיפה (צו,ב-צו,א)

מחלוקת רבי טרפון וחכמים

שנינו במשנה (צו,ב): "רבי טרפון אומר: [אם] בישל מתחילת הרגל – יבשל בו כל הרגל; וחכמים אומרים: עד' זמן אכילה מריקה ושטיפה". הגמרא² (צו,א) מעלה תחילה אפשרות שר' טרפון מחשיב את כל ימי הרגל כיום אחד, על פי דרשה מיוחדת, אך אין זה מסתבר: "וכי אין פיגול ברגל ואין נותר ברגל?!". לפיכך מסיקה הגמ' שטעמו של רבי

נאמר בתורה אודות החטאת: "וכלי חרש אשר תבושל בו ישבר, ואם בכלי נחושת בושלה ומורק ושטוף במים" (ויקרא ו,כ). לא נאמר אימתי יש לעשות את הפעולות הללו, והאם יש חשיבות לעשייתן בזמן מסוים דווקא. הסוגיה עוסקת בשאלה זו בעיקר סביב דיון על ביצוע מריקה ושטיפה בזמן שלושת הרגלים, וממנו יש ללמוד גם לגבי קיומה היום יומי של המצוה, הן לגבי מריקה והן לגבי שבירת כלי חרס.

²⁴ על פי פירוש הרמב"ם יש מקום לדון, האם בימינו, שכנראה מקובל להקפיד יותר בשטיפת כוסות, חל חיוב גם להקפיד יותר במריקה ושטיפה בקדשים.

¹ בגיליון מובאת גרסה אחרת: "כל זמן אכילה", וראה על כך להלן הערה 6.

² לפי הנוסח שלפנינו זוהי דעת סתמא דגמרא, אך בשטמ"ק אות א מביא גרסה שר' יצחק הוא שפירש כך, וכך גורס רבנו הלל בפירושו לספרא (צו פרק ז,ב).

²² וכן פירש הרא"ה בבדק הבית שם, והריטב"א בע"ז עה,ב.

²³ ראה לעיל על גרסת הרמב"ם במשנה. בכפתור ופרח (פרק ה) איחד את שני הפירושים, וכתב: "מריקה כמריקת הכוס... פירוש ככוס של ברכה, דקיימא לן התם שטעון הדחה בפנים ושטיפה מבחוץ, כלומר שאינו חייב להפליג עד שיסיר כל הרושם" (המילים האחרונות מועתקות מפירוש המשנה לרמב"ם על פי התרגום הנדפס בגמרות).